

Када својим студентима предајем основне психолошке законе учења и условљавања (класичан Павловљев условни рефлекс, емоционално условљавање, оперантно и инструментално учење, теорију поткрепљења, учење по моделу, учење имитацијом и слично), ова класична учења обавезно повезујем са психолошким континуумом свесно-несвесно, као и са бројним данашњим техникама манипулације појединаца и маса. Интелигентни студенти врло брзо разумевају ствари и, ако ништа друго, макар они представљају неугашену наду за данашњу залуталу и ошамућену Србију која још увек пије (у Европи забрањене) бенседине, мешајући их са алкохолом, у проценту "од ока". Ипак, најбољи и најпапетнији део Србије нешто, изгледа, почиње да схвата. Ти млади људи постаће сутра, надајмо се, много отпорнији на све могуће врсте поигравања људским духом.

Владимир Волкоф, Сергеј Чакотин, Ноам Чомски, Ив Батај, Занг Заодонг, или Жене Шарп, само су релативно нови аутори који у нови геополитички контекст стављају стара, боље рећи, древна знања о људској психологији. Та психологија, када је реч о дубинској анализи психе треба да почне, не са Сигмундом Фројдом, већ са владиком Немесијем у 4. веку, а када је реч о умећу манипулације, не са нововековним социјалним инжењерингом, већ са древним кинеским стратегијама : "36 стратегија како да се живи и преживи", или "како да се добије рат, а да се не одадне ниједна стрела".

Америчка бихејвиористичка школа дужна је генијалном руском лекару Ивану Павлову

Наравно, сазнајне и појмовне збрке увек имају најпре језичко порекло и природу. Када социолози говоре о "социјалном инжењерингу", насталом из тзв. бихејвиористичког правца у психологији (односно, још много раније из идеје чистог емпиризма и молекуларизма), они најчешће сметну с ума да је, мимо своје воље, до највећег открића које је уграђено у темељ сваке психолошке манипулације, дошао управо руски војни лекар Иван Павлов посматрајући свога верног пса. Сва каснија "условљавања" (пажња: психолошко условљавање је појам који није ни у каквој вези са појмом условљавања-као

врстом уцене постављањем различитих услова), много сложенијег типа, она која више неће баратати само простим физиолошким реакцијама, већ врло сложеним људским емоцијама, базирају се управо на том генијалном открићу давања две дражи (безусловне и условне, природне и вештачке), понављане додиром у простору и времену. На основу природних животињских или људских реакција, понављањем стимулуса (дражи) у пару стварају се, по жељи експериментатора, сасвим вештачке и релативно трајне реакције и понашања. Од Павловљевог пса, преко америчке школе Вотсона, Скинера, Гатрија или Толмана, од стварања класичног условног рефлекса, преко оперантног учења или учења о поткрепљењу и казни, па све до бирача у политичким кампањама данашњице, користиће се овај исти темељ деловања на људску нижу физиолошку и вишу емотивно-умну природу, са мање или више вештина, односно са мање или више талентованим експериментом и "дизајном" учвршћивања условне реакције и условног понашања, у оквиру неког програма учења или манипулације. Сви студенти психологије ове технике морају савршено да познају, као и да прочитају некадашњи манифест бихејвиоризма "Изван слободе и достојанства".

За оне који не знају бројне и иначе веома сложене психолошке експерименте можда је од свега најважније да упамте само једну синтагму: експериментално посматрање. Са тим појмом и појавом сретаћемо се свуда, у свим облицима социјалних "Скинерових кавеза", какви су данас, "Велики Брат", телевизијска "Фарма", "Острво Колонта" "Парови", "Преживели".

По природи ствари, студентима сам често приморана да објашњавам како су научници бихејвиористичког правца, као и уопште сви етолози (чија су открића на животињама и те како значајна за психологију људи) правили експерименталне услове са наградама и казнама у облику лавиринта за интелигентне пацове или у облику тзв. "Скинеровог кавеза" за разне животиње. На овом месту можда треба рећи да је сукоб еволуционизма и креационизма у науци, у логичком смислу речи потпуно бесмислен сукоб, те да они који га потенцирају очигледно нису схватили да је и еволуцију, ако је ње било, по свему судећи, морала да створи нека виша сила. Али, вратимо се лавиринту. Док су учени да пронађу пут из замршеног простора, или док су посматране њихове међусобне сексуалне активности и појединачне преференције мужјака, односно женки, мали, знатижељни и веома паметни пацови добијали би или поткрепљење, тј. награду у виду хране, или казну у виду електрошока. Учили су веома брзо, исто тако као што правила елиминације брзо уче "људски пацови" у данашњим телевизијским експериментима.

За оне који не знају бројне и иначе веома сложене психолошке експерименте можда је од свега најважније да упамте само једну синтагму: експериментално посматрање. Са тим појмом и појавом сретаћемо се свуда, у свим облицима социјалних "Скинерових

кавеза", какви су данас, "Велики Брат", телевизијска "Фарма", "Острво Колонта" "Парови", "Преживели"... и сличне шоу-биз-емисије које су се први пут у виду свог претка-првобитног спектакла појавиле баш у Америци још у току велике кризе тридесетих година (сетимо се филма "Коње убијају, зар не?", или филма "Змијско јаје", у духу рађања идеје нацизма). Домовина њиховог "бихејвиоралног порекла" је, дакле, северна Америка, али данас се те емисије врте по свим светским екранима, док их српска телевизија само, више невешто него вешто, "скида, обрађује и копира". За те и такве спектакле чије се "лиценце" продају по читавом глобалном свету, али највише у сиромашним и транзиционим друштвима, погрешно се претпоставља да су, како то њихов назив лажно именује, оличење некаквог "reality show-a".

Насупрот томе, битно је рећи да у таквим емисијама нема апсолутно ничег из аутентичне категорије "reality", а још мање било чега спонтаног или истинитог, те да се ради о потпуно детерминисаним (неслободним), вештачким и увежбаним (ово не мора нужно да значи и свесним) садржајима и реакцијама, које у психологији одговарају равни створених условних рефлекса, са вероватно мало већом дозом свести него код експерименталних пацова. Када се уклони овај први језички фалсификат, ствари већ постају много јасније, иако људи самих манипулација не могу да постану свесни, нити да их се ослободе све док истински не схвате њихове принципе и њихово несвесно деловање.

Ако кажемо да су и "Велики брат", "Фарма", "Парови", "Преживели" или "Острво Колонта" и све сличне емисије које у Србију тек пристижу..., углавном нешто измењени или обрнути "Скинерови кавези", без обзира на то да ли се радња одвија у природи или у некаквим салонима, нећемо много погрешити. Интелигенција се по дефиницији састоји у налажењу "истог објекта у сваком могућем свету", како би рекли логичари.

Али, шта је сврха оваквих емисија? Психо и социо-драма са терапијским циљевима која се у клиничкој пракси озбиљно и стручно спроводи, додуше удаљена од очију јавности и воајеризма, овде, у сценском хаосу, свакако није циљ. Образовање, учење и психичко развијање – такође нису циљ, јер компетентних људи готово да и нема. Поред профита и зараде сценариста и твораца комерцијалног пројекта, остаје још само забава. Али,

остаје она забава која не доноси катарзу, вековима познату у позоришту, или уметности уопште, јер овде нема ни дара, нити има уметности. Овде је у питању пука онаничка забава, која у најбољем случају успева да се пропне до равни подражавања или миметизма или до неке медијске копије од копијине копије.

Друга велика заблуда јесте та да се у оваквим спектаклима, ако већ нема талента или неких интелектуалних и моралних вредности, ради барем о вредностима такозване аутентичности, реалности или "истине". Тај став је велика заблуда. Претензија "искрености" у таквим емисијама је потпуно бесмислена, јер људи ионако, са мање или више талента, готово увек глуме, а поготово глуме у потпуно симулантним и вештачким, контролисаним условима. Претензија "спонтаности" је још глупља и још лицемернија, јер је у оваквим медијским ситуацијама управо све, апсолутно све вештачко и контролисано, те је бесмислено говорити о било каквој реалности, осим оној виртуелној, и то вануметничког реда.

Друга велика заблуда јесте та да се у оваквим спектаклима, ако већ нема талента или неких интелектуалних и моралних вредности, ради барем о вредностима такозване аутентичности, реалности или "истине". Тај став је велика заблуда. Претензија "искрености" у таквим емисијама је потпуно бесмислена, јер људи ионако, са мање или више талента, готово увек глуме, а поготово глуме у потпуно симулантним и вештачким, контролисаним условима.

Даље од тога не може да допре спектакл оваквога типа јер недостаје управо сублимација, основни појам у психологији, психоанализи и психологији морала уопште, појам без кога је немогуће скочити од пацова до човека. Будући да у таквој врсти хоризонталне забаве нема сублимације, цео догађај не доноси никакву обраду сирове нагонске енергије, нити доноси пражњење емоција, а самим тим ни катарзу, једном речју, не доноси ништа осим редундантног кича, досаде и мучнине. А "забава" без катарзе јесте досада и мука која у себи увек садржи зрно нагона смрти. Није ли гледати људе како се понављају без икаквог дара, како се досађују или извештачено надмећу, присуствовати сценама од којих иначе у обичном животу бежимо, јер нас замарају, гледати друге или себе у облацима дуванског дима, спарене у креветима-боксовима или на клозетској шољи, управо израз мазохизма и аутодеструктивног у нама? А од назнака аутодеструкције до потпуно пробуђеног нагона смрти дели нас само милиметар.

Можда би још некако и било занимљиво посматрати једног Рембранта или Моцарта у ситуацији досаде и редундантности, или у некој натуралистичкој потреби. Али гледати у

таквим тренуцима људе који се јављају да као намештај испуне ове планске профи-салоне, заправо досадне телевизијске емисије, нема баш никаквог смисла. Аристотел би могао да буде занимљив и у сауни, и у тоалету, ако би се чула његова гласна размишљања релевантна за човечанство. Али између њега и оних које 2011. године видимо снимане у њиховој интимности, разлика је велика као бездан дужине протеклих времена и векова. Време које бележимо да бисмо гледали данашњу "Фарму", "Парове" и слично, у ствари је уништено време. То је негативно време у негативној слободи, време које смо сами себи одузели, оно у коме смо себе поништили у дубоком и бесмисленом самозабораву, плиткошћу застора увек неуспелог психолошког потискивања.

Објашњавајући студентима принципе социјалних и политичких манипулација (реч је о применама, јер у основи постоји само психолошка манипулација, као што је и права моћ увек и једино психолошка, а све друге моћи су само њени деривати и еволуције), редовно поменем и критику америчког друштва о којој у својој књизи *Тихо оружје за мирни рат* веома храбро пише Ноам Чомски. У једној реченици ове књиге, можда и не знајући шта тачно дотиче, или колико ће то бити видовито, Чомски дословно каже шта би био циљ глобалне социјално-политичке манипулације нових тоталитарних друштава: "Циљ је вратити људе на фарму" (крај цитата). Анализирајући примењене психолошке законе на социо-политичке стратегије помућивања људског ума и пасивизације активних политичких бића, Чомски према свом проживљеном искуству наводи следеће, рекли бисмо условно, политичко-медијске стратегије: 1. стратегија забаве, 2. стратегија створи проблем, па понуди решење, 3. стратегија поступности непопуларне мере, 4. стратегија непопуларног одложеног у будућност, 5. стратегија инфантилизације, 6. стратегија:уместо размишљања призива се емоција, 7. стратегија држања јавности у незнању и глупости, 8. стратегија охрабривања осредњости, 9. стратегија замене људског револта кривицом, и 10. стратегија: "знамо вас боље него што ви сами себе познајете". Изванредно описавши сваку од њих, Ноам Чомски, иако није психолог, савршено објашњава основне методе медијске и политичке манипулације америчке јавности, односно њене "неме већине".

Све су ово додаци у великој инструменталистичкој капиталистичкој чорби којом се са

профитног казана лоше хране изгладнеле масе како би биле још гладније и још неспособније у борби са истином где су потребни јак имунитет, интелигенција, луцидност, будност, интуиција, огромно психолошко знање и искуство. Другим речима, они који не желе да им безимени режисери поједу живот и учине их гледаоцима, а не учесницима у њиховом сопственом битисању, требало би да буду и остану интелигентни, будни, образовани, интуитивни и искусни. Али, пре свега, да престану да гледају медијску манипулацију људима "in vivo".

Друштво спектакла – једина индустрија која у Србији 2011. ради

Још 1968. француски мислилац Ги Дебор предвидео је да ће велики студентски бунт пропасти, јер ће бити угушен и вешто утопљен у шоу-биз-спектакл профитног друштва забаве. Управо тако се и десило. Ако је један велики историјски догађај могао да буде угушен у плиткости и глупости комерцијалне забаве, чему онда даље служе идеолошке инвестиције? Зар није једноставније охрабривати свет без икаквих идеја, без вредности и путоказа, свет који ће водити пуки нагони, свет утилитарног хедонизма који ће емпиријски као речица кривудати час лево, час десно, и најзад се негде истрошити и излити? Ово је погрешно постављено питање – рекли би логичари, јер човек у ствари нема избора. Он без сублимације не може да живи и ако не постигне бар неку почетну животну сублимацију, не може да буде сигуран да је уопште постао Човек. Ми немамо избора око тога која ћемо правила игре интројектовати да би она постала наша друга природа, рекао би Емануел Кант: најбестијалнија или она најузвишенија правила. И једна и друга усвајају се брзо и образују читав наш оквир који затим доживљавамо као своју праву природу. Ако поунутримо најузвишеније норме, све друго, касније у животу, изгледаће нам као тешко и досадно у односу на њих и биће нам много теже ако ове високе норме не следимо, јер ће оне постати наша друга природа. Потпуна је илузија то да је живот "с ону страну морала" лак и једноставан живот, будући да овакав живот, заправо, постаје највећи терет.

Али, вратимо се сиромашној српској свакодневици. Једино што у транзиционој Србији данас 2011. године заиста ради, једино што се окреће и обрће, јесте индустрија три-парачке забаве и шмире. Уместо да маштамо, пишемо, сликамо, компоњујемо, радимо гимнастику, пливамо, градимо и изграђујемо себе..., ми седимо (народ седи) и гледамо (народ гледа) миметизам, подражавање и шмиру безначајних ликова у безначајним сценама манипулативних емисија. Наравно, ово се окреће у трагедију под условом да "нêма већина" народа пасивно подлегне манипулацији и да пристане да гледа оно што јој се бесомучно агресивно и, рецимо то слободно, психопатски, намеће.

Они који не желе да им безимени режисери поједу живот и учине их гледаоцима, а не учесницима у њиховом сопственом битисању, требало би да буду и остану интелигентни, будни, образовани, интуитивни и искусни. Али, пре свега, да престану да гледају медијску манипулацију људима "in vivo".

Сељачка фарма и "џет-сет" парови

Поред натуралистичке "Фарме" коју људи из града синкретички замишљају осећајући мирис живине и сеоских свиња, по закону компензације, јавио се одмах "градски" пандан у бескрајном кич салону у коме је злато попадало на све стране (на зидове, врата, кревете и фотеље). У потпуно неукусној декорацији којој је циљ једино то да се вештачки одвоји од свог другог скривеног дела истога лица – од "Фарме", ређају се једнако досадне силуете, претрпане шминком, китњастим декором, гестикулацијама и подражавањима, једном речју истошћу. Што више желе да се разликују, то више личе једни на друге, то су више исти. Та истост се лепи за нас као нездраво блато, а равна је сваком кичу који умара безначајем и шаренилом без правца, смисла и сврхе, блутавошћу скупог и дречавог паковања безвредног садржаја. Наравно, "Фарма" и "џет-сет Парови" су иста тоталитарна појава гледана са две различите стране, зависно од два типа малограђанског заноса. Будући да ништа није истина, нити је ишта аутентично, нити је амбијент фарме стваран, нити је амбијент "џет-сет салона" стваран. Овај последњи не може да се уздигне чак ни до Буњуеловог "Дискретног шарма буржоазије", јер ту нема ни дискретности, ни шарма, а ни буржоазије. Све је лоша имитација "каљуге у злату", па не би било незамисливо да се "Фарма" у једном тренутку утопи у "џет-сет Салон", или да домаће животиње продру на златне фотеље. Садржај сниманог такмичења у оба случаја је какофонија свега и свачега, од медиокритетских реченица и њихових власника, преко воајеризма до патрљака феминизма, са логиком чувеног Музиловог "и" које без икаквог реда и смисла везује "све са свачим", јер су важне само гомила хаотичних утисака и комерцијална суштина. Али, психолошка суштина је ипак следеће: потпуна неслобода и невидљиво моделовање понашања, преко контролисаног амбијента и наизглед наивног гласања које чини храну и електрошок наизменично, односно, експерименталну награду и казну.

Наравно, актери су једнако бесмислени у оба случаја, с том разликом што једни покушавају да глуме "народњаке", а други да одиграју "џет-сет елиту", као да је реч о пандану неубедљивих политичких странака српске сцене у којима једни глуме народ, а други "гламурозни свет". Јер, када кич као рђа ухвати једно друштво, он продире свуда, у сва његова ткива, на истоветан начин.

Руку на срце, осим што на позлаћеним столицама седе и у позлаћеним креветима леже и причају, ни криви, ни дужни, сасвим незанимљиви и употребљени људи, у верзији "Парова" отишло се пола корака даље од репродуктивне досаде, јер се у једном тренутку појавила чак и идеја цртања. За овако бесмислену емисију, та идеја би била читава мала револуција, будући да су досадни и миметистички ликови одједном добили један прави уметнички задатак, те су почели да се баве и нечим што би могло да има некаквог смисла. Ово је можда био једини тренутак "стваралачке" вредности у свему што се дало видети у тим емисијама, тренутак који се вероватно отргнуо планској досади и десио се неком врстом омашке, будући да нигде није настављен.

Једно је извесно: у свим верзијама такмичарских емисија које се окрећу по светским телевизијама, у "Фарми", "Паровима", "Преживелом", "Острву Колонта" итд., свуда је на делу исти принцип дејства: контролисано посматрање и елиминација. Елиминација, појам и симбол капиталистичког такмичарског друштва, по узору на пацова који у лавиринту најбоље учи и који остаје последњи и једини жив, јер свима другима дамо велике количине електрошокова...Али, преживели може да буде и пар: пацов са својом женком. Елиминација – као магична формула успеха и развоја, кретања напред на иначе бесмисленој малтузијанској путањи, иако пуној смртних замки. Како боље одразити срж и суштину те грубе слике света жита и кукоља него речима: одбаци, склони и елиминиши? То је "имаго" друштва "за шаку долара" са митом "победника", у коме "неко преживи", јер је био "најјачи", "најбржи", "најлепши", или "најинтересантнији", зато јер је највише шокирао експериментаторе, а себе највише понижавао, спуштајући се у патолошку регресију, будући да су гледаоци отупели на све и да сваки пут траже све занимљивије и занимљивије и све јачи подражај... Истовремено, други учесници трке отпадају у суровом дарвинизму преточеном у одраз људске заједнице, што чини главну мантру једнодимензионалних и несолидарних друштава, како би рекао Херберт Маркузе.

И тако, док се људи у Србији забављају гледајући и учествујући у игри елиминације, гласајући, плаћајући, придружујући се породици сплеткароша и друштву профитера, забаве и сплетки, дотле, заправо, неуспело потискују чињеницу да се и сам њихов живот одвија по истом принципу и да и њих неко стално покушава да елиминише. Морал "Фарме" није морал искрености, већ морал "испадања" и одабирања. Облик је, наравно,

много блажи од римских арена у којима је светина дизала прст доле или горе пресуђујући о животу гладијатора, а технике нашега времена су неупоредиво блаже. Али, несвесна порука је потпуно иста.

Актери су једнако бесмислени у оба случаја, с том разликом што једни покушавају да глуме "народњаке", а други да одиграју "џет-сет елиту", као да је реч о пандану неубедљивих политичких странака српске сцене у којима једни глуме народ, а други "гламурозни свет".

Из оваквог Weltanschauungа израсла је психопатска, бескрупулозна и атомизована јединка

Наравно, из оваквог морала израсла је психопатска, бескрупулозна, раскорењена, завидна и атомизована јединка, као далеки дегенерисани потомак теорије Хобса и Лока, коју у животу држе само страх од другог бића и интерес да се сатре друга јединка. То нус-продукт-биће је нови (стари) изум управо оваквих манипулативних друштава, а психопата, као нови тип личности, јесте неолиберални пандан некадашњем "новом човеку" комунизма.

Психолошки и социолошки бихејвиоризам, или изврнут Скинеров кавез ("Велики брат") представљају друштвено неразумевање и неуко примењивање озбиљних психолошких закона теорије учења и условљавања. Инжењери таквих патолошких забава управо не познају законе психологије који већ дуго времена човеку дају могућност да неке од опасности избегне, пре свега зато јер наука већ релативно добро познаје како делују закони људске психе.

У друштвеном смислу, психопата је паралелан слици новог профи-друштва: он је спој ослобођеног од цензуре, безбожног, материјалистичког и утилитарног човека који се одавно не ослања на ум, а некада више ни на разум. У случају високе интелигенције психопата је манипулатор и садиста неспособан за морална осећања (јер нема формирану инстанцу савести Над-Ја, нити може да осети кривицу), а у случају ниског интелектуалног фактора, из ове се групе обично регрутују убице или крвни злочинци. У психопатологији су познати и препознатљиви по томе што се никада не кају за почињена недела (управо због непостојања осећаја кривице), него се понекада чак и јавно поносе њима. Њихова саморефлексија је равна нули, а деструктивна штета коју чине другим

члановима заједнице је огромна.

Друштво које фаворизује сурово такмичење без јасних правила, не кажњавајући материјално богате, већ искључиво сиромашне (који нису имали чак ни једнакост почетних могућности, односно често ни прилике да постану материјално богати), а које обично почиње наизглед невиним телевизијским "такмичарским" емисијама, најбољи је хумус за овакву потиснуту психолошку структуру личности, односно за њено испливавање на друштвену површину.

Нови или стари тип личности у финансијском тоталитаризму одменио је некадашњег "новог човека" из доба комунизма. То је сада: раскорењени, завидни, интересни "профи-ман" и друштвени психопата (егоиста, хедониста, безобзиран, аморалан, агресиван, анално структуриран, уз одсуство осећаја кривице или милости, суров и понизан истовремено) који крчи свој пут у врх људског утилитарног друштва, а оно ни само више нема механизме да га осуди и казни.

Психолошки идентитет човека у оваквом систему се топи, а природне последице ове завршне драме постају видљиве: људска удвојеност, повртшност, недоследност, превртљивост и агресивност без обзира и милосрђа према слабијем који се доживљава као нужни друштвени отпад. "Цезаризам", али онај без стварне духовне и физичке моћи, заразио је бледе ликове мегаломанског хода по квази-демократској медијској свакодневици. Друштвене лутке на концу излазе на сцену и сваку реченицу почињу и завршавају са "Ја". Свако од хиљаду и једног "Ја" новонастале друштвене мегаломанске хоризонтале жели да се само оно издигне над другима. Али, истост је њихова судбина и што више желе да се разликују једни од других, све више неповратно, једни на друге личе.

То нус-продукт-биће је нови (стари) изум управо оваквих манипулативних друштава, а психопата, као нови тип личности, јесте неолиберални пандан некадашњем "новом

човеку" комунизма

Сви закони Кеопсове пирамиде у којој душа не трули јер поштује мере висине, у таквим друштвима су уништени. Ова модерна дарвинистичка медијска и политичка игра је игра без правила, игра "неограниченог нереда", како би рекао Роберт Музил, у којој глас "и" свемоћно повезује било шта са било чим. Све се налази у инцестуозној хаотичној вези и сплету, све је једнако и поравнано. Упркос томе, свако појединачно безначајно Ја жели да сатре друго конкурентно Ја. Данашња српска духовна транзиција, пуна бесмислених телевизијских такмичарских емисија је Ја-центрична, хистерична, површна и превртљива.

Принцип плебса: пријави се за "Фарму", или "Парове", седни на позлаћену столицу, сликај се, допадни се, заведи, разголити се, отми, зграби, превари, слажи, буди бучан, ...надјачао је некадашње хришћанске и аристократске принципе грађене и брањене стотинама година и изменио фенотип људских ликова.

На срећу, у човеку су још увек остали живи генотип и архетип.

На срећу, они у раскорењеној, побеснелој, "ослобођеној", себичној и глупој јединки 21. века, у друштву социјалног инжињеринга и друштвених кавеза, добијених евро-новчаница или електрошокова, у друштву спектакла и бесмислених медијских пара-забава, као виша сила и опомена, и даље латентно живе и трају.

Свест је једина снага која може да изазове побуну.